

Верховний
Суд

Шлюб, сім'я і подружні стосунки в умовах сьогодення

Ольга СТУПАК

суддя Великої Палати Верховного Суду

Стаття 3 Сімейного кодексу України

1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.

2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

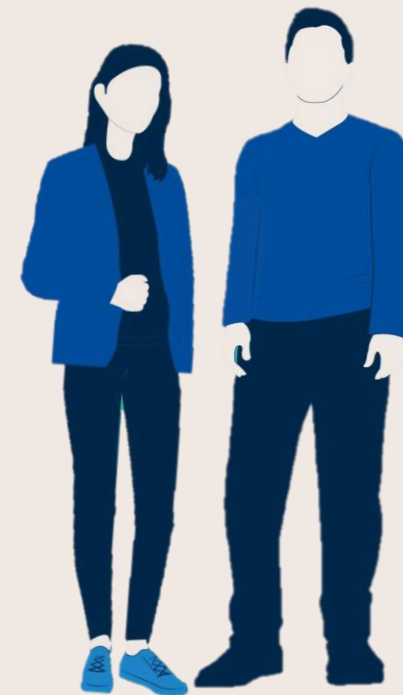
3. Права члена сім'ї має одинока особа.

4. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Стаття 21 Сімейного кодексу України

1. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.
2. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.
3. Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Стаття 104. Підстави припинення шлюбу

1. Шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим.
2. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання.
3. Якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті.
4. Якщо у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання.

Стаття 105. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання

1. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя відповідно до статті 106 або одного з них відповідно до статті 107 цього Кодексу.
2. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення суду, відповідно до статті 109 цього Кодексу.
3. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду, відповідно до статті 110 цього Кодексу.

Постанова ВП ВС від 23 січня 2024 у справі № 523/14489/15-ц (І частина)

(встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ спільного сумісного майна)

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- З вересня 2008 року до 1 квітня 2014 року позивач і колишня дружина проживали однією сім'єю **без реєстрації шлюбу** в належній йому на праві власності квартирі, що не оспорює колишня дружина. **2 квітня 2014 року вони зареєстрували шлюб.**
- 30 жовтня 2012 року в нього з колишньою дружиною народився син. Вони зазначені батьками дитини у свідоцтві про її народження.
- За період спільного проживання без реєстрації шлюбу вони за його власні кошти придбали квартиру у **2010 році** та ще одну в **2013 році**, які були оформлені на ім'я колишньої дружини. У вказаних квартирах позивач за власний кошт зробив ремонт, що підтверджують платіжні документи, додані до позовної заяви, а також можуть підтвердити свідки.
- Позивач вважає, що квартири є спільною сумісною власністю подружжя. Водночас колишня дружина без його згоди продала одну квартиру, тому вказаний правочин слід визнати недійсним.
- Крім того, у червні 2014 року колишня дружина зареєструвалася підприємцем. До вересня 2015 року включно отримала дохід у розмірі 600 000,00 грн, який використала у власних інтересах. Інвестованих у її підприємницьку діяльність 230 000,00 грн вона не повернула та вказаним доходом від підприємницької діяльності з ним не поділилася.

На час подання позову в подружжя виникли суперечки щодо володіння та користування спільним майном, тому просить суд поділити набуте під час шлюбу майно.

Постанова ВП ВС від 23 січня 2024 у справі № 523/14489/15-ц (II частина)

(встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ спільного сумісного майна)

Суди першої та апеляційної інстанцій задовольнили позовну вимогу про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу позивача з колишньою дружиною, визнання нерухомого майна спільною сумісною власністю та його поділ. Правочин про відчуження однієї з квартир на користь кінцевої набувачки визнали недійним. Відмовили в частині поділу між подружжям доходу колишньої дружини від здійснення підприємницької діяльності, оскільки позивач не довів залучення власних коштів до цієї діяльності.

Позиція Великої Палати Верховного Суду

✓ **Щодо встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ спільного сумісного майна**

Позовні вимоги про поділ майна, що належить сторонам на праві спільної сумісної власності є ефективним способом захисту прав, здатним справедливо та без занадто обтяжливих для сторін судових процедур вирішити цивільну справу. Заявлення у таких справах позовного провадження окремої вимоги про встановлення факту спільного проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу не здатне забезпечити захист прав власника.

У справах позовного провадження факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, як і інші юридичні факти, належить до предмета доказування і підлягає встановленню при ухваленні судового рішення, якщо цей факт пов'язаний з будь-якими заявленими позовними вимогами. Суд зобов'язаний встановити наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (стаття 76 ЦПК).

Вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу може бути вирішена в порядку окремого судового неპозовного цивільного судочинства, що передбачено розділом IV ЦПК України, у випадку, якщо між сторонами не існує спору. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Постанова ВП ВС від 23 січня 2024 у справі № 523/14489/15-ц (III частина)

(встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ спільного сумісного майна)

✓ Щодо презумпції розпорядження спільним майном одним із подружжя за згодою другого з подружжя

Укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той із подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

✓ Щодо доходів, отриманих одним з подружжя від зайняття підприємницькою діяльністю, як об'єкт права спільної сумісної власності

Велика Палата Верховного Суду погоджується з аргументом позивача про те, що **презумпцію спільної сумісної власності доходу колишньої дружини від здійснення підприємницької діяльності має спростовувати саме вона**. Натомість суди попередніх інстанцій установили, що дохід, отриманий колишньою дружиною саме під час перебування її у шлюбі з позивачем у період з липня 2014 року до вересня 2015 року, та зазначену презумпцію вона не спростувала. Отже, її дохід від здійснення підприємницької діяльності є спільною сумісною власністю подружжя і підлягає поділу між ними.

При поділі доходу від здійснення підприємницької діяльності ФОП необхідно враховувати, чи був він використаний проти волі іншого з подружжя та чи використаний в інтересах сім'ї. Якщо колишня дружина використала дохід від здійснення підприємницької діяльності на свій розсуд, проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховала його, такі кошти слід було б врахувати при поділі.

Постанова ВП ВС від 23 січня 2024 у справі № 523/14489/15-ц (IV частина)

(встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ спільного сумісного майна)

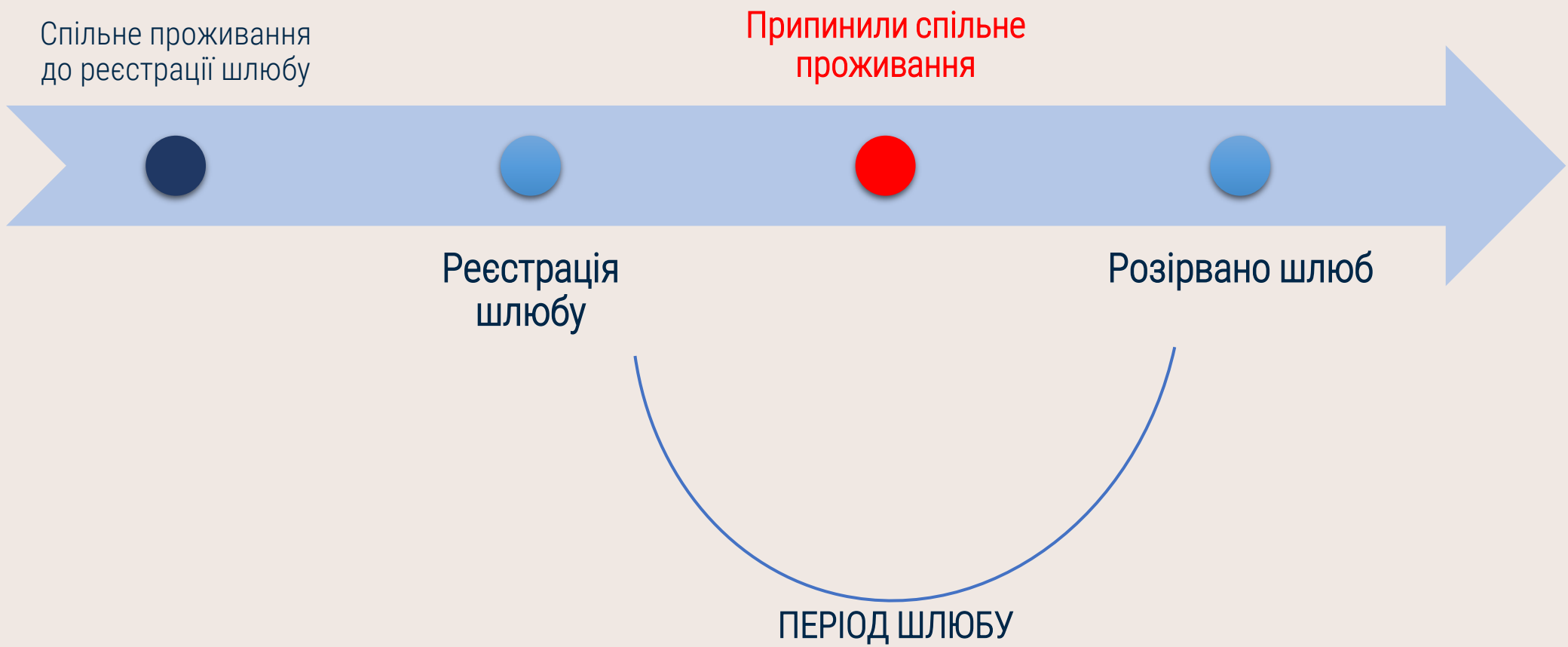
✓ Щодо доходів, отриманих одним з подружжя від зайняття підприємницькою діяльністю, як об'єкт права спільної сумісної власності

Велика Палата Верховного Суду погоджується із запереченнями колишньої дружини в частині помилкового визначення позивачем суми доходу, який є спільним сумісним майном подружжя та підлягає поділу між ними. **Позивач помилково визначив її дохід від здійснення підприємницької діяльності на підставі суми сукупного доходу, вказаного нею в податковій декларації платника єдиного податку.**

Доходом платника єдиного податку для ФОП є: дохід, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій); вартість безоплатно отриманих протягом звітного періоду товарів (робіт, послуг); винагороди за договорами доручення, комісії, транспортного експедирування, агентськими договорами (без урахування транзитних сум) (пункти 292.1, 292.3, 292.4 статті 292 Податкового кодексу України).

585 000,00 грн сукупного доходу колишньої дружини за 2014-2015 роки складає загальну суму коштів, отриману в результаті реалізації товарів або послуг. Тобто ці кошти включають у себе не лише чистий прибуток підприємця, який є об'єктом спільної сумісної власності подружжя в розумінні частини другої статті 61 СК України, але й кошти від собівартості виготовлення та реалізації продукції. У матеріалах справи відсутні інші відомості, аніж зазначені колишньою дружиною у довідках ДПІ та її податкових деклараціях за 2014 та 2015 роки, на підставі яких неможливо встановити чистий дохід колишньої дружини від здійснення нею підприємницької діяльності у вказаний період.

Постанова ВП ВС від 10 квітня 2024 року у справі № 760/20948/16-ц (частина I)

(Щодо встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу)

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (частина друга статті 3 СК України).

У цій справі апеляційний суд установив факт спільного проживання позивачки з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу та ведення ними спільного господарства і спільного бюджету у період з 8 травня 2012 року до 24 квітня 2013 року.

Велика Палата Верховного Суду погоджується із висновком апеляційного суду про відмову в задоволенні позову про встановлення факту спільного проживання сторін у період з 1 травня 2010 року до 7 травня 2012 року, оскільки такий факт не був доведений належними доказами.

Вирішуючи питання про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, суд має установити факти: спільного проживання однією сім'єю; спільний побут; взаємні права та обов'язки (постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року № 554/8023/15-ц, № у ЄДРСР 83000767).

Позивачка у касаційній скарзі стверджувала, що суд апеляційної інстанції безпідставно не врахував докази періодичного спільного відпочинку її та відповідача за кордоном, які підтверджують факт їхнього спільного проживання з 1 травня 2010 року до 7 травня 2012 року. Вказані доводи обґрунтовує із посиланням на висновки, сформульовані Верховним Судом у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у постановках від 27 лютого 2019 року у справі № 522/25049/16-ц (№ у ЄДРСР 80181201) та від 15 серпня 2019 року у справі № 588/350/15-ц (№ у ЄДРСР 83666134).

Постанова ВП ВС від 10 квітня 2024 року у справі № 760/20948/16-ц (частина II)

(Щодо встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу)

У справі № 522/25049/16-ц Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду скасував судові рішення попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд. Застосував статті 3 та 74 СК України. Мотивував тим, що суд не вирішив питання про склад осіб, які братимуть участь у розгляді цієї справи, зокрема, не обговорив питання залучення до участі у розгляді справи споживчого товариства. Суди не встановили доказів, які б підтверджували ведення сторонами спільного бюджету та спільного господарства і побуту. Посилання на періодичний спільний відпочинок не є достатнім для визнання факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу у розумінні статті 74 СК України, без наявності інших ознак сім'ї.

У справі № 588/350/15-ц Верховний Суд складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду залишив без змін судові рішення попередніх інстанцій про відмову у задоволенні позову. Застосував статті 3, 21 та 74 СК України. Мотивував тим, що факт спільного відпочинку сторін, спільна присутність на святкуванні свят, пересилання відповідачем протягом 2012 - 2014 років коштів на рахунок позивачки, самі по собі, без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, не свідчать про те, що між сторонами склались та мали місце у вказаний період усталені відносини, які притаманні подружжю.

З огляду на зміст вказаних постанов Велика Палата Верховного Суду погоджується із висновком Касаційного цивільного суду у цих справах згідно з яким, **без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, спільний відпочинок осіб не є достатнім для визнання факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.** Відтак вказані висновки не спростовують правомірності судового рішення апеляційної інстанції в цій частині.

Постанова ОП КЦС ВС від 18 вересня 2023 року у справі № 582/18/21 (Щодо розмежування сфери дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України)

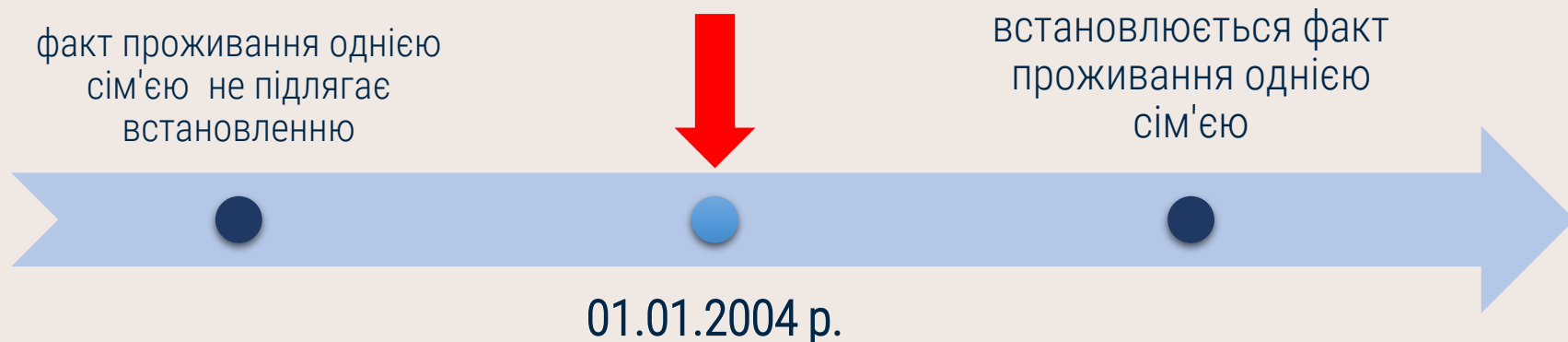
Відповідно до пункту 1 розділу VII Прикінцеві положення СК України, цей Кодекс набув чинності одночасно з набуттям чинності ЦК України, тобто з 01 січня 2004 року.

Аналіз статті 74 СК України та статті 1264 СК свідчить, що:

- стаття 74 СК України має спрямованість на урегулювання підстав набуття право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі;
- на відміну від статті 74 СК України, стаття 1264 ЦК України спрямована на регулювання кола осіб, які відносяться до четвертої черги спадкоємців за законом.

Тому Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду підкреслює, що **слід розмежовувати сферу дії статті 74 СК України і статті 1264 ЦК України, оскільки зазначені норми регулюють різні правовідносини, а саме сімейні та спадкові.**

Якщо вимога про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу заявлена у зв'язку з таким проживанням не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, відповідні відносини є спадковими і до них слід застосовувати статтю 1264 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 761/16077/19 (частина I)

(Шлюб за своєю природою не є правочином, тому до вимог про визнання недійсним шлюбу положення ЦК України про правочини не застосовуються. Не застосовуються до таких вимог також положення ЦК України про позовну давність, оскільки вимоги, що впливають зі сімейних правовідносин, виключені зі сфери дії позовної давності)

Позивач просив суд визнати недійсним шлюб батька, який помер, оскільки, відповідно до висновку комплексної судово-психіатричної експертизи, на час його укладення батько страждав на хронічний психічний розлад, не усвідомлював сповна значення своїх дій і не міг керувати ними.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову з тих підстав, що: експертизою не зроблено висновку про абсолютну неспроможність батька позивача усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, як це передбачено ст. 225 ЦК України; висновок підготовлено в рамках кримінального провадження, а дозволу слідчого на розголошення відомостей досудового розслідування до матеріалів справи не долучено; суд відмовив у задоволенні клопотання представника відповідача про застосування позовної давності тому, що відмовлено в задоволенні позову по суті.

Апеляційний суд залишив рішення без змін, вказавши, що висновок експертизи міг бути підставою для визнання шлюбу недійсним, однак є недопустимим доказом, оскільки в матеріалах справи немає дозволу слідчого на розголошення відомостей досудового розслідування.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду скасував попередні судові рішення як передчасні та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зробивши такі правові висновки.

Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 761/16077/19 (частина II)

(Шлюб за своєю природою не є правочином, тому до вимог про визнання недійсним шлюбу положення ЦК України про правочини не застосовуються. Не застосовуються до таких вимог також положення ЦК України про позовну давність, оскільки вимоги, що впливають зі сімейних правовідносин, виключені зі сфери дії позовної давності)

У СК України закріплено три види недійсності шлюбу, який: а) є недійсним у силу вказівки закону (ст. 39); б) визнається недійсним за рішенням суду (ст. 40); в) може бути визнаний недійсним за рішенням суду (ст. 41).

Добровільність шлюбу є однією з основних засад сучасного сімейного права (ст. 24 СК України). Тому порушення умов щодо добровільності шлюбу є підставою для визнання його недійсним. Згода особи не вважається вільною, зокрема, якщо в момент реєстрації шлюбу вона страждала тяжким психічним розладом, у результаті чого не усвідомлювала сповна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними.

Шлюб визнається судом недійсним, якщо особа саме в момент реєстрації шлюбу страждала на психічний розлад, тобто коли її хворобливий психічний стан не є хронічним. Якщо ж особа була визнана недієздатною у зв'язку з тим, що внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 39 ЦК України), шлюб із такою особою є недійсним у силу прямої вказівки закону (ч. 3 ст. 39 СК України).

У ч. 3 ст. 40 СК України передбачена можливість конвалідації шлюбу: коли відпали обставини, які засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю, шлюб не може бути визнаний недійсним.

Статтею 42 СК України визначено, хто може звернутися з позовом про визнання шлюбу недійсним, тому вона стосується лише двох видів недійсного шлюбу, передбачених статтями 40 і 41 СК України. Шлюб, який є недійсним (ст. 39 СК України), не потребує звернення до суду, оскільки його недійсність визначається законом.

Право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним мають, зокрема, інші особи, права яких порушені у зв'язку з реєстрацією цього шлюбу. Тобто в разі пред'явлення позову особою, яка вважає, що були порушені її права, слід установити, у чому полягає таке порушення.

Постанова ОП КЦС ВС від 7 листопада 2022 року у справі № 361/1017/20 (частина I)

(При застосуванні положень частини другої статті 110 СК України визначальним є факт вагітності дружини)

Відповідно до частини другої статті 110 СК України позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини.

У нормі частини другої статті 110 СК України встановлено лише неможливість пред'явлення позову про розірвання шлюбу за певних умов. Тобто, виходячи з граматичного способу тлумачення, у вказаній нормі СК України застосовується термінологія ЦПК України щодо пред'явлення позову (стаття 184 ЦПК України).

У цій справі на час пред'явлення позову ОСОБА_1 усі вимоги закону виконав і факту вагітності відповідача не було.

Тлумачення положень частини другої статті 110 СК України свідчить про те, що вони спрямовані лише на унеможливлення пред'явлення позову про розірвання шлюбу до дружини, яка перебуває у стані вагітності, та протягом одного року після народження дитини, що надає право суду закрити провадження у справі, якщо згадана вимога на час пред'явлення позову не була додержана.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України, яку застосував суд апеляційної інстанції, суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Отже, положення пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України не передбачають закриття провадження у випадку, якщо у справах про розірвання шлюбу вагітність дружини настала після пред'явлення до суду позову.

Постанова ОП КЦС ВС від 7 листопада 2022 року у справі № 361/1017/20 (частина II) (При застосуванні положень частини другої статті 110 СК України визначальним є факт вагітності дружини)

Збалансовуючи інтереси подружжя у наведеній ситуації при застосуванні частини другої статті 110 СК України, законодавець передбачив захист прав дитини. Так, відповідно до частини другої статті 122 СК України дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя. При цьому, встановлюючи обмеження саме на пред'явлення позову про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини для обох з подружжя, законодавець, забезпечуючи правову охорону материнства і дитинства та регулювання сімейних відносин з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, намагаючись зберегти сім'ю й забезпечити право на сімейне виховання новонародженої дитини, при цьому поважає право кожного з подружжя припинити шлюбні відносини шляхом розірвання шлюбу, якщо відпадають обставини, які слугують перепорою для пред'явлення позову.

Ураховуючи викладене, апеляційний суд у порушення вказаних вимог закону не звернув уваги на доводи позивача про те, що він та ОСОБА_3 не проживають разом із вересня 2019 року, шлюбні відносини між сторонами були припинені 15 листопада 2019 року, проте відповідач завагітніла у серпні 2020 року, тобто після пред'явлення ним позову та через одинадцять місяців після припинення спільного проживання. Відповідач ці обставини не спростувала.

При застосуванні положень частини другої статті 110 СК України визначальним є факт перебування дружини у стані вагітності або наявність у неї дитини, якій не виповнилося одного року, на день пред'явлення позову про розірвання шлюбу до суду.

Постанова КЦС ВС від 14.12.2021 у справі № 761/16077/19

(щодо позовної давності у справах про розірвання шлюбу)

Позовна давність щодо шлюбу, який є недійсним в силу вказівки закону (ст. 39 СК) виключається, оскільки така недійсність встановлена на рівні норми закону і не вимагається пред'явлення позову. Гіпотетично позовна давність могла б стосуватися тих різновидів недійсності шлюбу для настання яких необхідне рішення суду (ст. 40 та 41 СК), адже саме у цьому разі слід пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. Разом з тим, згідно положень ст. 20 СК до вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується. Тобто всі вимоги, які пов'язані з недійсністю шлюбу, виключені з сфери дії позовної давності.

Касаційний суд зазначив, що застосування позовної давності щодо шлюбу, який є недійсним в силу вказівки закону (статті 39 СК) виключається, оскільки така недійсність встановлена на рівні норми закону і не вимагається пред'явлення позову. Гіпотетично позовна давність могла б стосуватися тих різновидів недійсності шлюбу для настання яких необхідне рішення суду (статті 40 та 41 СК), адже саме у цьому разі слід пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним. Проте згідно положень статті 20 СК України до вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується. Тобто всі вимоги, які пов'язані з недійсністю шлюбу на підставі статей 40 та 41 СК України, виключені з сфери дії позовної давності.

Постанова КЦС ВС від 25.05.2022 у справі № 760/10709/20 (частина I)

(щодо режиму окремого проживання)

У цій справі предметом первісного позову є вимоги ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, предметом зустрічного позову ОСОБА_2 до ОСОБА_1 є встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Інститут встановлення режиму окремого проживання подружжя врегульовано статтями 119, 120 СК України.

Згідно із частиною першою статті 119 СК України суд може постановити рішення про встановлення режиму окремого проживання подружжя за заявою подружжя або позовом одного з них, передумовою встановлення такого режиму є неможливість чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно.

Виходячи із системного аналізу положень глави 11 СК України, режим окремого проживання подружжя і припинення шлюбу шляхом його розірвання мають, у тому числі, правові наслідки, які є спільними для обох інститутів: 1) встановлення режиму особистої приватної власності на майно, набуте у відповідний період відсутності шлюбних відносин та дії режиму окремого проживання подружжя, розпорядження цим майном без врахування обмежень, які визначені статтею 65 СК України; 2) презумпція походження дитини не від чоловіка у випадку, якщо вона народжена дружиною після спливу десяти місяців після встановлення режиму окремого проживання подружжя (частина друга статті 120 СК України), яка відповідає аналогічній презумпції дитини, народженої після спливу десяти місяців після припинення шлюбу (частина друга статті 122 СК України) - в обох випадках у чоловіка не виникають права та обов`язки як батька дитини, зокрема й аліментні зобов`язання.

Постанова КЦС ВС від 25.05.2022 у справі № 760/10709/20 (частина II)

(щодо режиму окремого проживання)

Режим окремого проживання подружжя має **строковий** характер. Відповідно до частини другої статті 119 СК України режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя.

На відміну від розірвання шлюбу, встановлений судом режим окремого проживання подружжя може бути припинений, у тому числі, у разі поновлення сімейних відносин, зважаючи на припинення причин, які зумовили неможливість або небажання одного з подружжя чи обох з подружжя проживати спільно або зміну ставлення до них з боку подружжя.

Рішення про розірвання шлюбу суд приймає, якщо його подальше збереження є неможливим, суперечить інтересам одного з подружжя чи їхніх дітей, у той час як підставою для встановлення режиму окремого проживання подружжя є неможливість чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. За відсутності взаємної згоди подружжя на встановлення сепарації волевиявлення одного з них має бути обґрунтованим.

Режим окремого проживання може встановлюватися судом не тільки за позовом одного з подружжя, а й за заявою подружжя, яке досягло спільної згоди.

Отже, хоча позов про розірвання шлюбу та позов про встановлення режиму окремого проживання подружжя виникають з правовідносин між подружжям, стосуються спору між подружжям у зв'язку з неможливістю чи небажанням одного з подружжя чи обох з подружжя проживати спільно, вони мають самостійний характер.

Постанова КЦС ВС від 07 вересня 2022 року у справі № 761/11845/19

(Шлюб вважається фіктивним лише тоді, коли обидві сторони діяли свідомо і кожна з них не мала наміру створити сім'ю)

Крім того, відповідно до частини другої статті 40 СК України шлюб визнається недійсним за рішенням суду у разі його фіктивності. Шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя.

Умовою дійсності шлюбу є наявність взаємної згоди осіб, які беруть шлюб, воля цих осіб повинна бути спрямована на створення сім'ї.

Відповідно до положень СК України при розгляді спорів щодо фіктивності шлюбу судам необхідно встановити всі обставини справи, зокрема, стосунки подружжя до шлюбу, його тривалість, спільне проживання, у разі тимчасового або роздільного проживання, його причини, ведення господарства подружжям у шлюбі, набуття спільного майна, інші докази, які б свідчили про бажання створити сім'ю чи про його відсутність.

Слід зазначити, що **фіктивність шлюбу характеризується відсутністю наміру сторін створити сім'ю, тобто, як і будь-який правочин, може бути визнаний фіктивним, якщо він не має на меті встановлення правових наслідків.**

Верховний
Суд

Дякую за увагу!